

ISSN: 2181-9416

YURIST AXBOROTNOMASI

ВЕСТИНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

HUQUQIY, IJTIMOIIY, ILMIY-AMALIY JURNAL

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

YURIST AXBOROTNOMASI

6-SON, 8-JILD

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 6, ВЫПУСК 8

LAWYER HERALD

VOLUME 8, ISSUE 6

BEKNIYAZOVA Dinora Bayniyazovna
Qoraqalpog'iston Respublikasi Taxiatoş tumanida
xususiy amaliyot bilan shug'ullanuvchi notarius,
O'zbekiston Respublikasi Odil sudlov
Akademiyasi mustaqil izlanuvchisi
E-mail: bekniazovadinora@gmail.com

VASIYATNOMANI RASMIYLASHTIRISHNING YURIDIK MEZONLARI

For citation (iqtibos keltirish uchun, для цитирования): BEKNIYAZOVA D.B.
Vasiyatnomani rasmiylashtirishning yuridik mezonlari // Yurist axborotnomasi – Вестник юриста – Lawyer herald. № 6 (2025) B. 67–74.

6 (2025) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2025-2-15>

ANNOTATSIYA

Maqolada vasiyatnomani rasmiylashtirishning huquqiy mezonlari, notariusning roli va uning vakolatlari tahlil qilingan. Vasiyatnomaning notarial tartibda tasdiqlanishi uning haqiqiyligi va ijrosini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega ekanligi asoslab berilgan. Shuningdek, vasiyat qiluvchining muomala layoqatini aniqlashdagi muammolar va ularni bartaraf etishga doir takliflar ilgari surilgan. Muomala layoqatiga oid tasniflar va uning huquqiy tahlili bayon qilingan. Vasiyatnomaning bir turi hisoblangan maxfiy vasiyatnomani tuzish va rasmiylashtirish qoidalari hamda tartiblari yoritilgan. Maxfiy vasiyatnomani rasmiylashtirish tartibini takomillashtirish bo'yicha muallif tomonidan bir qator amaliy takliflar berilgan. Maxfiy vasiyatnomada guvohlarning ishtiroki, ularning faoliyati, maxfiy hujjatni saqlash qoidalari va guvohlarning sir saqlash majburiyati maqolada batafsil bayon etilgan.

Muallif notariuslarning psixiatriya va psixologiya sohasidagi bilimlarini oshirish zarurligini ta'kidlab, vasiyatnoma rasmiylashtirish jarayonida qonuniylik va adolat tamoyillariga rioya etishning ahamiyatini asoslaydi. Vasiyatnomani yozish va imzo qo'yish masalalarida yuzaga keladigan muammolar — vasiyat qiluvchining jismoniy nuqsonlari (qo'li yo'qligi, ko'zi ojizligi va boshqa holatlar) bois mustaqil imzo qo'ya olmasligi, vasiyatnomaning matnini o'qish imkoniyatining yo'qligi va bunday hollarda qo'llaniladigan maxsus tartiblar tahlil qilingan. Vasiyatnomani rasmiylashtirishda guvohlarning jalb etilishi, ularning yuridik mas'uliyati va protsessual harakatlari ham o'rganilgan.

Kalit so'zlar: vasiyatnoma, notarius, huquqiy layoqat, notarial tasdiq, Fuqarolik kodeksi, meros huquqi, psixiatriya ekspertizasi, psixologik baholash, maxfiy vasiyatnoma, guvoh, notarial amaliyot, yuridik javobgarlik, vasiyat qiluvchining irodasi, vasiyatnomani ijro etish, notarial harakatlar, huquqiy himoya, meros nizolari.

БЕКНИЯЗОВА Динора Байниязовна
Независимый соискатель Академии
правосудия Республики Узбекистан
нотариус, занимающийся частной
практикой в Тахиаташском районе
Республики Каракалпакстан
E-mail: bekniazovadinora@gmail.com

ЮРИДИЧЕСКИЕ КРИТЕРИИ ОФОРМЛЕНИЯ ЗАВЕЩАНИЯ

АННОТАЦИЯ

В статье анализируются правовые критерии оформления завещания, роль нотариуса и его полномочия. Обосновано, что нотариальное удостоверение завещания имеет важное значение

для обеспечения его подлинности и исполнения. Также выдвинуты проблемы определения правоспособности завещателя и предложения по их устранению. Изложены классификации правоспособности и ее правовой анализ. Освещены правила и порядок составления и оформления секретного завещания, являющегося одним из видов завещания. Автором внесен ряд практических предложений по совершенствованию порядка оформления секретного завещания. В статье подробно описывается участие свидетелей в секретном завещании, их деятельность, правила хранения секретного документа и обязанность свидетелей сохранять конфиденциальность.

Автор, подчеркивая необходимость повышения знаний нотариусов в области психиатрии и психологии, обосновывает важность соблюдения принципов законности и справедливости в процессе составления завещания. Проанализированы проблемы, возникающие при написании и подписании завещания - неспособность завещателя самостоятельно подписать из-за физических недостатков (отсутствие руки, слепота и другие состояния), невозможность прочитать текст завещания и специальные процедуры, применяемые в таких случаях. Также были изучены привлечение свидетелей к оформлению завещания, их юридическая ответственность и процессуальные действия.

Ключевые слова: завещание, нотариус, дееспособность, нотариальное удостоверение, Гражданский кодекс, наследственное право, психиатрическая экспертиза, завещание, нотариус, правоспособность, нотариальное удостоверение, Гражданский кодекс, наследственное право, психиатрическая экспертиза, психологическая оценка, секретное завещание, свидетель, нотариальная практика, юридическая ответственность, воля завещателя, исполнение завещания, нотариальные действия, правовая защита, наследственные споры.

DINORA Bekniazova Bayniyazovna

Private notary practicing in Takhiatash
in the district of the Republic of Karakalpakstan,
Independent Applicant of the Academy of
Justice of the Republic of Uzbekistan
E-mail: bekniazovadinora@gmail.com

LEGAL CRITERIA FOR THE EXECUTION OF A WILL

ANNOTATION

The article analyzes the legal criteria for drawing up a will, the role of the notary, and his powers. It is substantiated that the notarization of a will is important in ensuring its authenticity and execution. Also, problems in determining the legal capacity of the testator and proposals for their elimination were put forward. Classifications of legal capacity and its legal analysis are described. The rules and procedures for drawing up and formalizing a secret will, which is considered a type of will, are highlighted. The author makes a number of practical proposals for improving the procedure for drawing up a confidential will. The article details the participation of witnesses in the confidential will, their activities, the rules for storing confidential documents, and the obligation of witnesses to maintain confidentiality.

The author emphasizes the need to improve the knowledge of notaries in the field of psychiatry and psychology and substantiates the importance of observing the principles of legality and justice in the process of drawing up a will. Problems arising in matters of writing and signing a will - the inability of the testator to sign independently due to physical disabilities (lack of hands, blindness, and other circumstances), the impossibility of reading the text of the will, and special procedures applied in such cases are analyzed. The involvement of witnesses in the execution of the will, their legal responsibility, and procedural actions were also studied.

Keywords: will, notary, legal capacity, notarization, Civil Code, inheritance law, psychiatric examination, psychological assessment, secret will, witness, notarial practice, legal liability, will of the testator, execution of the will, notarial acts, legal protection, inheritance disputes.

Amaldagi qonunchilikka ko'ra vasiyatnoma notarius tomonidan rasmiylashtirilishi va tasdiqlanishi lozim. Shu bilan birga qonunchilik notarial tasdiqlangan vasiyatnomalarga tenglashtirilgan vasiyatnomalarni ham nazarda tutadi va shu yo'l bilan vasiyatnomalar qonunchilikda belgilangan shaxslar tomonidan rasmiylashtirilishi va tasdiqlanishiga ruxsat beradi. Bu holatga esa eng avvalo muayyan vaziyatlar taqozosiga ko'ra notarius xizmatini taqdim etish qiyin bo'lgan yoki mumkin bo'lmaganda ruxsat etiladi.

Avvalo, vasiyatnomani notarius tomonidan rasmiylashtirish va tasdiqlash masalalariga e'tibor qaratsak. Vasiyatnomani umumiy tartibda tuzish notarial idoraga murojaat etmasdan amalga oshirib bo'lmaydi. Shu bois, ushbu turdagi bitimning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi, uning bahssizligi va, natijada, marhumning irodasini to'liq ro'yobga chiqarish to'g'ridan-to'g'ri notariusning faoliyatiga bog'liq bo'ladi [1]. Shuningdek, vasiyatnomani tasdiqlash vakolati mahalliy ma'muriyat rahbarlariga, mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlarining maxsus vakolatli mansabdor shaxslariga, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi konsullik muassasalari mansabdor shaxslariga ("Notariat to'g'risida"gi qonunning 45–46-moddalariga muvofiq) hamda FKning 1126-moddasida qayd etilgan shaxslarga berilgan.

Notariat har doim fuqarolik huquqlarini ta'minlash va himoya qilishda muhim o'rin egallab kelgan. Ayniqsa, meros huquqi sohasida qonunchilikdagi muayyan kamchiliklar mavjudligi tufayli, notariuslarning malakali harakatlari meros ochilishi va keyingi meros ishini yuritishda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan murakkabliklarni oldini olish imkonini beradi. Shu sababli vasiyatnomani tuzish va uni notarial tasdiqlash bosqichi uni muvaffaqiyatli amalga oshirish hamda kelgusida suddagi tortishuvlarning oldini olish uchun katta ahamiyatga egadir.

Notarial amaliyotdagi asosiy muammolardan biri – vasiyatnoma tuzish uchun murojaat etgan shaxsning (meros qoldiruvchining) muomala layoqatini aniqlash hisoblanadi. Bu holat vasiyatnomaning haqiqiyliги va uning kelgusida to'liq amal qilishi uchun hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Huquq layoqati — fuqaroning huquq va majburiyatlarga ega bo'lish imkoniyati bo'lib, u tug'ilgan paytdan boshlab barcha shaxslarga teng ravishda tegishlidir. Muomala layoqati esa fuqaroning o'z harakatlari orqali huquq va majburiyatlarni mustaqil ravishda amalga oshirish qobiliyatidir. Notarial tasdiqlash jarayonida shaxsning aynan muomala layoqati tekshiriladi.

Notarial shakldagi vasiyatnoma muayyan ma'noda "oltin standart" hisoblanadi. U boshqalar uchun namuna bo'lib xizmat qiladi va vasiyatnomani tuzish jarayonida hamda maxsus holatlarda qo'llaniladi. Shu bois qonun chiqaruvchi organ FKning 1125-moddasida notarial tasdiqlangan vasiyatnomalarga doir qator tartib-qoidalarni, ya'ni ularga qo'yiladigan minimal talablarni belgilab qo'yishga intiladi.

Notarius tomonidan vasiyatnoma rasmiylashtirish jarayonida ham umumiy tartibdagi bitimlarni tasdiqlash qoidalari (FKning 110-moddasi), ham maxsus qonun hujjatlarida belgilangan qoidalar ("Notariat to'g'risida"gi qonun 45–46-moddalari) to'liq qo'llaniladi.

Muomala layoqati cheklangan shaxslar tomonidan vasiyatnoma tuzish imkoniyatiga nisbatan doktrinada yagona yondashuv shakllanmagan. Masalan, K.D. Kavelin ta'kidlaydiki, "vasiyatnoma egasining o'ziga tegishli mol-mulkiga nisbatan vafotidan keyin amal qiladigan qonuniy iroda ifodasi sifatida vasiyat qiluvchining to'liq muomalaga layoqatli bo'lishini nazarda tutadi. Vasiyatnomadagi tasarruf "sog'lom aql bilan, erkin va ongli ravishda" amalga oshirilishi lozim" [2].

Boshqa olimlar, jumladan E. Laasik [3] va V.N. Argunov [4], vasiyatnomani shaxsiy tabiatga ega bir tomonlama bitim sifatida tavsiflaydilar. Shu bois sud tomonidan muomala layoqati cheklangan shaxslar o'z mulkini vakil orqali vasiyat qilishi mumkin emas, deb hisoblaydilar.

D.A.Kolbasinning fikricha [5], muomala layoqati cheklangan shaxs vasiyatnoma tuzish huquqiga ega bo'lib, vakolatli mansabdor shaxslar vasiyatnomani homiyni roziligi va vasiylik va homiylik organining ruxsati mavjud bo'lgan taqdirda tasdiqlashi lozim.

T.D. Chepiga[6] esa, ushbu toifaga kiruvchi shaxslarga vasiyatnoma tuzish huquqi berilmog'i lozim, deb hisoblaydi. Chunki shaxsning muomala layoqatini cheklashning asosiy maqsadi spirtli ichimliklar yoki giyohvandlik vositalardan suiiste'mol qiluvchi shaxsning mol-mulkini ijtimoiy xavfli maqsadlarda sarflanishini cheklashdir. Meros qoldiruvchi vafotidan keyin vasiyatnomaning bajarilishi esa bunday xavfni yo'qqa chiqaradi.

Bizning fikrimizcha, muallifning pozitsiyasi eng asosli va huquqiy jihatdan asoslangan hisoblanadi. Chunki agar vasiyat qiluvchi shaxs o'z mulkiga oid tasarrufni spirtli ichimliklarga yoki narkotik moddalarga moyillik ta'siri ostida amalga oshirgan bo'lsa, bunday holatda FKning 120-moddasi qoidalariga muvofiq, manfaatdor shaxslar sudga da'vo (yoki ariza) bilan murojaat qilishi mumkin.

Mazkur murojaat vasiyatnomani haqiqiy emas, deb topish haqida bo'ladi, zero vasiyatnoma tasdiqlangan paytda vasiyat qiluvchi shaxs o'z harakatlarining ma'nosini anglay olmasligi yoki ularni boshqara olmasligi holatida bo'lgan. Bu holat esa bevosita uning spirtli ichimliklar yoki narkotik vositalardan suiiste'mol qilishi sababli vujudga kelgan og'riqli (patologik) holat natijasida yuzaga keladi.

Shu tariqa, bunday vaziyatda vasiyatnomaning haqiqiyliigi shubha ostiga qo'yiladi va uning sud tomonidan haqiqiy emas, deb topilishi meros huquqiy munosabatlarida qonuniylik va adolatni ta'minlaydi [7].

Bu qoidalarining mohiyati shundaki, notarius vasiyat qiluvchining haqiqiy irodasini aniqlab, hujjat orqali qayd etadi, uning muomala layoqatini tekshiradi va o'limdan keyin amal qiladigan farmoyishlar qonuniyligi ustidan nazorat qiladi[8]. FKning 1125-moddasida ushbu ko'p bosqichli jarayonning faqat ayrim jihatlari aks ettirilgan. Shuni ham qayd etish lozimki, agar notarius sud qarori bilan notarial faoliyatdan mahrum etilsa, bu holat avval tasdiqlagan vasiyatnomaning haqiqiyliigiga, agar u qonun talablariga javob bersa, ta'sir qilmaydi.

Notariuslar amaliyotidagi ikkinchi muhim muammo – fuqaroning huquqiy layoqatini tekshirish masalasidir. Bu majburiyat notarius zimmasiga "Notariuslar tomonidan notarial harakatlarni amalga oshirish tartibi to'g'risidagi yo'riqnoma" [2019-yil 4-yanvarda ro'yxatdan o'tkazilgan, ro'yxat raqami 3113] ning 4-bandiga muvofiq yuklatilgan. Biroq, notarius ushbu vazifani to'liq bajarishi qiyin, chunki u bu sohada ekspert hisoblanmaydi va vasiyat tuzish vaqtida shaxsning o'z harakatlarining ahamiyatini anglash va ularni boshqarish qobiliyatini tekshirish imkoniyatlari cheklangan. Notarius faqat fuqaroning shaxsiy hujjatlari orqali uning yoshini aniqlashi, shuningdek, uning xulq-atvorini va holatini baholash maqsadida suhbat o'tkazishi mumkin. Ammo buning o'zi murojaat etgan shaxsning haqiqatan ham huquqiy layoqatli yoki layoqatsizligini belgilash uchun yetarli emas[9].

Shu sababli, notariuslar vasiyatnomalar va boshqa bitimlarni tasdiqlash jarayonida ularga murojaat etgan shaxslarning hissiy va ruhiy barqarorligidan to'liq ishonch hosil qilishlari zarur[10]. Buning uchun esa notariuslar fuqarolarning holatini aniqlashda kengroq usul va vositalarga ega bo'lishlari kerakligi tabiiy holdir[11].

Yuqoridagi muammoni bartaraf etishga qaratilgan eng ko'p tarqalgan takliflar quyidagilardan iborat: zarurat tug'ilganda notariusga rasmiy psixiatriya ekspertizasini tayinlash huquqini berish, ekspertiza natijalari asosida tegishli xulosani sudga yuborish va sud tomonidan shaxsni huquqiy layoqati cheklangan yoki umuman layoqatsiz deb topish to'g'risida qaror qabul qilinishi[12].

Bundan tashqari, fikrimizcha, notarius albatta psixiatriya va psixologiya bo'yicha maxsus kurslarni o'tashi shart. Bu unga vasiyat tuzish paytida shaxs o'z harakatlarining ahamiyatini

anglay olishini va ularni boshqarish qobiliyatiga egaligini aniqlash imkonini beradi. Agar vasiyat qiluvchining adekvatligiga shubha tug'lsa, notarius notarial harakatni kechiktirib, maxsus ish yurituv tartibida shaxsni layoqatsiz deb topish jarayonini boshlashi lozim. Bu jarayonda ariza beruvchi sifatida notariusning o'zi ishtirok etishi mumkin.

Shuningdek, yagona axborot tizimi doirasida notariusga sudga so'rov yuborish va fuqaroning huquqiy layoqati haqida suddan rasmiy javob olish imkoniyatini yaratishni joriy etish lozim bo'ladi.

Vasiyatnomani rasmiylashtirishning ikkinchi masalasi - FKning 1125-moddasining birinchi qismida vasiyatnomaning yozma shaklda bo'lishiga oid umumiy qoida aniqlashtirilgan (FKning 1124-modda). Vasiyatnoma yoki vasiyat qiluvchining o'zi tomonidan yozilishi, yoki uning so'zlaridan notarius yozib olishi mumkinligi qayd etilgan. Bu yerda shaxsiy ishtirok alohida ahamiyatga ega: vasiyat qiluvchi yozadi yoki notariusga aytib turadi. Bu esa vasiyat qiluvchining irodasi erkin va tashqi ta'sirsiz shakllanganini qo'shimcha kafolatlaydi.

Amaliyotda ko'pincha notarius vasiyat qiluvchining so'zlaridan yozib chiqishi keng tarqalgan. Bu, asosan, vasiyat qiluvchiga huquqiy tilda aniq ifodalash, qonun talablariga muvofiq bo'lish hamda shaxsiy irodani cheklovchi qoidalarga rioya qilishda yordam zarurati bilan bog'liq.

Oddiy odam, hatto hayotiy tajribaga ega bo'lgani holda ham, o'z xohish-istaklarini yuridik shaklda xatosiz ifoda etishi qiyin. Shuning uchun notarius tomonidan qonun talablariga muvofiq ravshan va aniq atamalardan foydalanish vasiyatnomaning keyingi ijrosini yengillashtiradi va noto'g'ri talqin qilinishi xavfini yo'qotadi. Biroq vasiyat qiluvchining haqiqiy irodasi shakl uchun qurbon qilinishi mumkin emas – notarius yoki boshqa tasdiqlovchi shaxs o'z qarashini vasiyat qiluvchi irodasiga singdirmasligi lozim.

Ko'p hollarda vasiyat qiluvchi notariusga noaniq yoki boshqa shaxslar ta'siridagi fikrlar bilan keladi. Bunday vaziyatda notariusning vazifasi – vasiyat qiluvchining asl maqsadini aniqlash, unga qonun normalarini tushuntirish va imkoniyatlarini izohlab berishdir. Bu orqali iroda bosimsiz va erkin shakllanadi.

AQSH, Angliya, Avstraliya kabi anglosakson huquq tizimiga kiruvchi davlatlarda vasiyatnoma ancha erta yoshdan meros rejalashtirish vositasi sifatida qo'llaniladi. O'zbekistonda esa aksariyat hollarda vasiyat tuzishning "yetilish yoshi" hayotning ikkinchi yarmiga to'g'ri keladi. Bu vaqtga kelib esa shaxsning fikrlash va iroda belgilash qobiliyati susaygan bo'lishi mumkin.

Vasiyatnoma matnidagi ahamiyatsiz xato va texnik nuqsonlar (masalan, merosxo'r familiyasidagi noaniqlik) vasiyatnomaning haqiqiylikiga ta'sir etmaydi va uni amalga oshirishda to'siq bo'lmaydi. Bu qoida FKning 1130-moddasida ham o'z aksini topgan.

Hozirgi kunda vasiyatnoma matnini tayyorlashda turli texnik vositalardan foydalanish mumkin. Kompyuter va ko'paytirish texnikasining ommalashuvi, huquqiy hujjatlar namunalarining elektron bazalarda mavjudligi sababli amaliyotda asosan mashinkada yozilgan yoki kompyuterda terilgan vasiyatnomalar keng tarqalgan. Biroq bu holat vasiyat qiluvchi tomonidan shaxsan qo'lyozma tarzda yozish imkoniyatini yoki notarius tomonidan uning so'zlaridan qo'lda yozib chiqish imkoniyatini inkor etmaydi[13].

Notarius vasiyat qiluvchining so'zlaridan yozib olgan vasiyatnoma loyihasini vasiyat qiluvchi shaxsan va to'liq o'qib chiqishi uning amalga oshirayotgan harakatlarining mohiyati va oqibatlarini anglash uchun zarur hisoblanadi. Bu holat tasodifiy xatolar yoki o'ylanmagan qadamlardan qo'shimcha kafolat sifatida xizmat qiladi. FKning 1125-moddasining ikkinchi qismiga ko'ra, vasiyat qiluvchi vasiyatnomani baland ovoz bilan yoki ichidan o'qishi mumkin, biroq bu harakatni har doim notarius huzurida amalga oshirishi lozim. Bu notariusga jarayonda tug'iladigan savollarga javob berish, xatolarni tuzatish va eng muhimi – vasiyat qiluvchining o'z tasarruflarini to'liq anglagani hamda niyatlarining jiddiyligiga ishonch hosil qilish imkonini beradi.

Shuning uchun vasiyat qiluvchining vasiyatnoma matni bilan oldindan to'liq tanishib chiqishi uning mazmuni va o'limdan keyin amalga oshirilishi lozim bo'lgan tasarruflarni bilishi va anglashi ma'nosini anglatadi.

Notarius vasiyatnoma matnini ovoz chiqarib o'qib berishi lozim bo'lgan holatlar mavjud. Bularga savodsizlik, muayyan jismoniy nuqsonlar, kasallik, obyektiv to'siqlar (masalan, ko'zoynakni unutib qolish) yoki hatto subyektiv sabablar (masalan, "o'qishni xohlamaslik") kiradi. Vasiyat qiluvchining vasiyatnomani shaxsan o'qish imkoniyati yo'qligi to'g'risida asosli shubhalarning o'ziyoq uni ovoz chiqarib o'qib berish uchun yetarli asos bo'ladi.

Shuningdek, vasiyat qiluvchi shaxsan o'qish qobiliyatiga ega bo'lsa ham, uning shaxsiy iltimosiga ko'ra notarius matnini ovoz chiqarib o'qib berishi mumkin. Bu yerda notarius muayyan shaxsning ma'lumotni qabul qilish xususiyatlarini inobatga olishi lozim.

Vasiyatnoma shaxsan o'qib chiqish yoki uni ovoz chiqarib o'qib berish haqida tegishli qayd notariusning tasdiqlovchi yozuvida albatta belgilanadi.

FKning 1125-moddasi uchinchi qismida vasiyat qiluvchining vasiyatnomani o'qiy olmaslik holatlari va uning oqibatlari ko'rsatilgan. Vasiyat qiluvchi vasiyatnomani shaxsan o'qiy olmasa (jismoniy nuqsonlari, kasalligi yoki savodsizligi) notarius vasiyatnomani o'qib eshittiradi va vasiyat qiluvchining vasiyatnomani o'qiy olmaslik sabablarini vasiyatnomada qayd etadi.

Vasiyatnomani tuzish, rasmiylashtirish va tasdiqlash jarayonidagi uchinchi masala, vasiyat qiluvchining biror-bir guvoh ishtirokini istashi masalasi. Biroq amaldagi FKda vasiyatnomani tuzishda guvohning ishtiroki bilan bog'liq qoidalar nazarda tutmaydi. Ayrim xorijiy mamlakatlar qonunchiligida esa guvohning ishtirokiga oid qoidalar FK darajasida vasiyatnoma rasmiylashtirish jarayonida guvoh ishtiroki nazarda tutilgan. Masalan, Rossiya Federatsiyasi FKning 1125-moddasi 4-5 qismlari, Belarus FKning 1045-moddasi 3-4-qismlari, Ukraina FKning 1253-moddasi, Tojikiston FKning 1262-moddasi 5-qismi, Qozog'iston FKning 1051-moddasi 3-qismida notarius huzurida vasiyatnoma tuzish va rasmiylashtirishda guvoh ishtirokiga oid aniq qoidalar nazarda tutilgan. Fikrimizcha, vasiyatnoma tuzish va rasmiylashtirishda guvoh ishtirokiga oid normalar O'zbekiston Respublikasi FKning 1125-moddasi to'rtinchi-beshinchi qismlari sifatida kiritilishi va quyidagi tahrirda belgilanishi zarur:

"Vasiyatnoma tuzish va notarial tasdiqlash jarayonida vasiyat qiluvchining xohishiga ko'ra guvoh ishtirok etishi mumkin. Agar vasiyatnoma guvoh ishtirokida tuzilgan va tasdiqlangan bo'lsa, u holda guvoh ham vasiyatnomani imzolashi lozim. Shu bilan birga vasiyatnomada guvohning shaxsini tasdiqlovchi hujjatga muvofiq uning familiyasi, ismi, otasining ismi va yashash joyi ko'rsatilishi shart.

Notarius guvohni, shuningdek vasiyat qiluvchi o'rniga vasiyatnomani imzolovchi fuqaroni vasiyatnoma sirini saqlash zarurligi to'g'risida (1128-modda) ogohlantirishi shart".

Vasiyatnomani notarial tasdiqlashda to'rtinchi masala, notarius tomonidan qonunchilikda muayyan holatlar va qoidalar vasiyat qiluvchiga tushuntirilishi lozimligida. Majburiy tushuntirishlar tarkibiga vasiyat qiluvchining vafotidan keyin mol-mulkni erkin tasarruf etish huquqini cheklaydigan qoidalar to'g'risida unga axborot berish ham kiradi. Notarius vasiyat qiluvchiga FKning 1142-moddasi normalarini izohlab berishi shart. Ushbu moddada vasiyatnoma mazmunidan qat'i nazar, merosdan majburiy ulush olish huquqiga ega bo'lgan shaxslar doirasi belgilab qo'yilgan. Bu haqda vasiyatnomaning o'zida tegishli yozuv ham qayd etilishi lozim.

Beshinchi masala, FKning 1125-moddasi to'rtinchi qismiga binoan vasiyat qiluvchi vasiyatnoma mazmunini notarius tanishib chiqmasdan tasdiqlashni so'rashi mumkinligi. Bunday vasiyatnoma maxfiy vasiyatnoma deb nomlanadi va uni tasdiqlashning o'ziga xos tartibi mavjud. Maxfiy vasiyatnomani vasiyat qiluvchi o'zi yozadi va imzolaydi. Bunda uning haqiqiy emas deb topilish

xavfi ham vasiyat qiluvchining o'zida qoladi. Mazkur vaziyatda notarius vasiyat qiluvchiga maxfiy vasiyatnomaning haqiqiy emas deb topilish xavfidan ogohlantiradi.

Oltinchi masala, Notarius bilan birga vasiyatnomani FKning 1126-moddasida ro'yxati keltirilgan shaxslar ham tasdiqlashlari mumkinligida. Odatda bunday shaxslar muayyan yo'nalish, soha va kasb bo'yicha mansabdorlar hisoblanadi. Mutaxassislarning fikricha, vasiyatnomani boshqa mansabdor shaxslar tomonidan tasdiqlash zarurati obyektiv holatlar, xususan fuqaro vaqtinchalik muayyan tarzda tashqi muhitdan ajralgan vaziyatga tushishi (qidiruv, arktik va boshqa shunga o'xshash ekspeditsiyalar, ozodlikdan mahrum qilish tarzidagi jazoni o'tash va h.k.) yoki uning sog'lig'i notariusga murojaat qilish imkonini bermaydigan salbiy holatga kelishi bilan bog'liq bo'ladi" [14].

J.I. Yuldashevning fikricha, vaziyat taqozo etganda, notariuslardan tashqari boshqa shaxslar ham vasiyatnomalarni tasdiqlash vakolatiga ega va bunday vakolatga ega mansabdor shaxslar bu mas'uliyatli huquqni amalga oshirishda, albatta, huquqiy bilim va amaliy ko'nikmaga ega bo'lmasda, biroq meros masalasi marhumning so'nggi xohish-irodasi ekanligini, arzimagan xatoni ham kelajakda tuzatib bo'lmasligini anglab harakat qilishi lozim bo'ladi. Shu sababli bu borada notarial tasdiqlangan vasiyatnomaga tenglashtirilgan harakatlarni amalga oshiruvchi mansabdor shaxslarni qonun alohida belgilab qo'ymoqda" [15].

Hozirgi vaqtda notarial tasdiqlangan vasiyatnomaga tenglashtiriladigan hollarda (FKning 1126-moddasi) vasiyatnoma tuzish tartibi hali to'liq shakllanish jarayonida turibdi. Bunday holatlar, odatda, shaxslar o'z xizmat vazifasi sababli (masalan, harbiy xizmatchilar), salomatligi tufayli (statsionar shifoxonalarda davolanayotganlar), yo'lda bo'lgan vaqtda (O'zbekiston Respublikasi Davlat bayrog'i ostida yuruvchi kema safarlari paytida) yoki boshqa turli sharoitlarda notariusga murojaat qilish imkoniyatiga ega bo'lmagan taqdirlarda yuzaga keladi.

Shu turdagi vasiyatnomalarning o'ziga xos jihatlarini tahlil etish orqali quyidagi xulosaga kelish mumkin: notarial tenglashtirilgan vasiyatnomalarni tasdiqlash vakolatiga ega shaxslar doirasini kengaytirish zarur. Shuningdek, FKning 1126-moddasi birinchi qismida qayd etilgan shaxslar tomonidan yopiq vasiyatnomalarni tuzish va tasdiqlashning huquqiy mexanizmini ishlab chiqish ehtiyoji mavjud.

Iqtiboslar/Сноски/References:

1. Ярошенко Т.В. Проблематика нотариального удостоверения завещания: определение дееспособности гражданина // Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. 2014. Вып. 9. – В. 61–67.
2. Кавелин К.Д. Избранные произведения по гражданскому праву / К.Д. Кавелин. – М.: Центр ЮрИнфоР, 2003. В – 643
3. Лаасик Э. Советское гражданское право. Часть особенная / Э. Лаасик. – Таллин: Валшус, 1990. В – 543.
4. Аргунов, В.Н. Нотариальные услуги населению / В.Н. Аргунов. – М.: Сов. Россия, 1991. В– 38
5. Колбасин, Д.А. Гражданское право. Особенная часть: учеб. пособие / Д.А. Колбасин. – 2-е изд., перераб. И доп. – Минск: Амалфея, 2007. В – 717.
6. Котарева, О.В. Завещательная правосубъектность / О.В. Котарева, А.Ю., Кондратьева // Науч. ведомости Белгород. гос. ун-та. Серия: Философия. Социология. Право. – 2009. – Т. 8, № 8. – В. 114–118.
7. Савицкая К.Д. К вопросу о совершенствовании института наследования по завещанию в праве Республики Беларусь // ВЕСТНИК ПОЛОЦКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. Серия D. 2015. –В. 156.
8. Настольная книга нотариуса: В 4 т. Т. 3: Семейное и наследственное право в нотариальной практике / Под ред. И.Г. Медведева. 3-е изд., перераб. и доп. В. 143–144 (автор третьего тома – Т.И. Зайцева).
9. Кириллова Е. А. Наследственное право России. Учебное пособие. – М.: РЭУ им. Г. В. Плеханова, 2017. В – 157.
10. Наследственное право: учебник и практикум для вузов / И. Л. Коренева. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2021. В – 331.
11. Наследственное право: Учебник / Под ред. П. В. Крашенинников. – М.: Статут, 2018. В – 128.

12. Тарабрин С.А. Практические проблемы удостоверения завещаний нотариусом / С. А. Тарабрин. – Текст: непосредственный // Молодой ученый. 2021. – № 23 (365). В – 258-260. – URL: <https://moluch.ru/archive/365/81272/>.
13. Наследственное право: постатейный комментарий к статьям 1110–1185, 1224 Гражданского кодекса Российской Федерации [Электронное издание. Редакция 1.0] / Отв. ред. Е.Ю. Петров. – М.: М-Логос, 2018. В – 155-157.
14. Ўзбекистон Республикасининг фуқаролик кодексига шарҳ: Илмий шарҳлар. Т 3. /Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги. – Тошкент: Baktria press, 2013. В – 560 (67-боб муаллифи – З.Ш.Шамухаммедова).
15. Yuldashev J.I. Vorislik va oila huquqi. Darslik. yuridik fanlar doktori, professor O. Oqyulovning umumiy tahriri ostida. – T.: TDYUI nashriyoti, 2024. В – 40.

YURIST AXBOROTNOMASI

6-SON, 8-JILD

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 6, ВЫПУСК 8

LAWYER HERALD

VOLUME 8, ISSUE 6

ISSN 2181-9416

DOI JURNAL: 10.26739/2181-9416